

2-TOM, 10-SON

IQTISODIY KO'RSATKICHLARNI PROGNOZLASHDA PROGNOZLASH
USULLARI

Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

E-mail: shahnoza.abdunazarova1530@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekonometrikada prognozlash usullari yordamida prognozlashga oid ko'plab masalalarni yuqori aniqlik darajasida yechish mumkin. Hozirgi davrda ekonometrika iqtisodiy rivojlanishning matematik usullarini takomillashtirishda, iqtisodiy sikllilikni asoslash, talab va taklif ko'rsatkichlarini hisoblash, talabning o'zgaruvchanlik xususiyatlarini baholash, ishlab chiqarish sarfxarajatlarini va jamg'arish sur'atlari o'zgarishlarini tahlil etish, ishlab chiqarishning tarmoqlararo bog'likdigi o'rganishda va boshqalar masalalarni tadqiq va tahlil etishda qo'llanilishi muhimligi tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: prognozlash, prognoz turlari, model, ekspert usuli, ekstrapolyatsiya, sirg'aluvchi o'rtacha usuli, eng kichik kvadratlar usuli ekonometrik modellashtirish.

USE OF ECONOMETRIC MODELS IN FORECASTING ECONOMIC
INDICATORS

Abdunazarova Shakhnoza Norquchqor qizi

Teacher of Termiz State University

Abstract. In this article, forecasting methods in econometrics can be used to solve many forecasting problems with high accuracy. In the current period, the importance of econometrics in improving the mathematical methods of economic development, justifying the economic cycle, calculating demand and supply indicators, evaluating the characteristics of demand variability, analyzing production costs and changes in accumulation rates, studying inter-sectoral relations of production, and other issues has been researched.

Key words: forecasting, types of forecasting, model, expert method, extrapolation, moving average method, least squares method, econometric modeling.

Iqtisodiy prognozlashning nazariy muhim muammolaridan biri prognozlar turlarining tuzilishi hisoblanadi. Turlar - har xil mezonlar va belgilariga asoslanib qurilishi mumkin. Masalan, ob'ektlarga, prognozlash usullariga, echiladigan masalalarga, vazifalarga va boshqalarga. Bulardan eng muhimlariga quyidagilar kiradi:

- prognozlash ko'lami;
- prognozlash muddati;
- ob'ekt xarakteri;
- prognoz funktsiyalari (funktsional belgi).

2-TOM, 10-SON

Tuzilish muddati bo'yicha prognozlar operativ, qisqa muddatli, o'rta muddatli, uzoq muddatli turlarga bo'linadi.

Prognozlarning izlanilayotgan ob'ekt xarakteriga ko'ra bo'linishlari har xil qayta ishlab chiqarish jarayonlari bilan bog'liq. Shunga ko'ra, prognozlash quyidagilarga ajratiladi.

Prognozlar funktsional belgisiga qarab ikkiga - normativ va izlanuvchi prognozlarga bo'linadi.

Izlanuvchi prognozlar: izlanayotgan ob'ektlarning kelajakdagi rivojlanish darajasiga asoslangan bo'lib, bu darajalarni qo'llash sharoitlaridan cheklashadi. Uning vazifasi o'rganilayotgan ob'ekt bor tendentsiyalar saqlangan holda qanday rivojlanishini o'rganishdir.

Normativ (me'yoriy) prognozlar: izlanuvchi prognozlaridan farqli o'laroq oldin qo'yilgan maqsadlar bazasida ishlab chiqiladi. Uning vazifasi maqsad qilib olinayotgan ob'ektning kelajakdagi holatini prognozlash yo'li va erishish vaqtini aniqlashdir. Izlanuvchi prognozlar ob'ektning oldingiga nisbatan kelajakdagi holatini aniqlashdan qaytayotgan bir vaqtda, normativ prognoz teskari tartibda amalga oshiriladi, ya'ni kelajakdagi holatini qo'yilgan maqsadining tendentsiyalari va uni qo'llash tartibida amalga oshiriladi.

Bashorat - bu ehtimol yo'nalishlar, ob'ektlar va hodisalarning rivojlanishi natijalari. Prognozlash - bu ob'ektni rivojlantirish istiqbolini belgilab beradigan maxsus ilmiy tadqiqotlardir.

Prognozlash nima bo'lishi mumkinligini ko'rsatib beradi; **rejalashtirish** - bo'lishi shart degan ma'noni bildiradi.

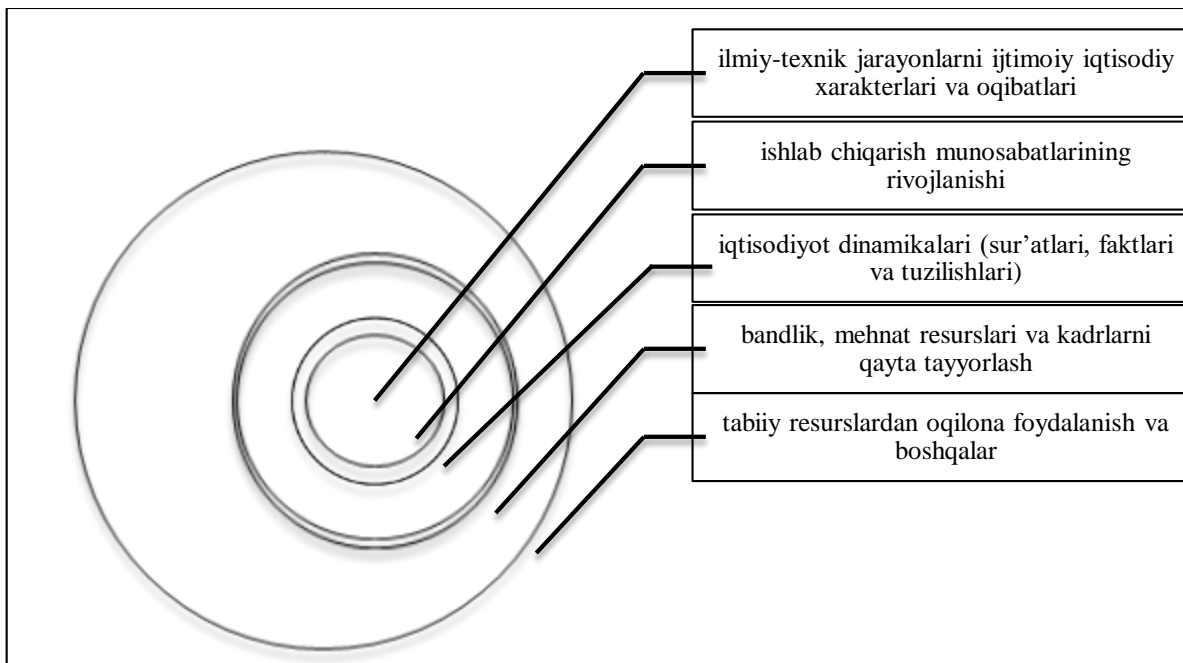
Bashoratlash sohalari juda keng: geografik, geologik, ekologik, iqtisodiy, sotsial, tashqi-siyosiy, yuridik va h.k.

Iqtisodiy bashoratlash - bu iqtisodiy qonunlarga ilmiy yondoshgan holda iqtisodiy tizimlarni prognozlarni tuzish jarayonidir.

Iqtisodiy prognozlash - bu, iqtisodiy jarayonlarni bilishning ilmiy usullari hamda prognozlashning barcha usul va yo'llari yig'indisini qo'llash orqali iqtisodiy prognozlarni ishlab chiqishidir (1-rasm).

2-TOM, 10-SON

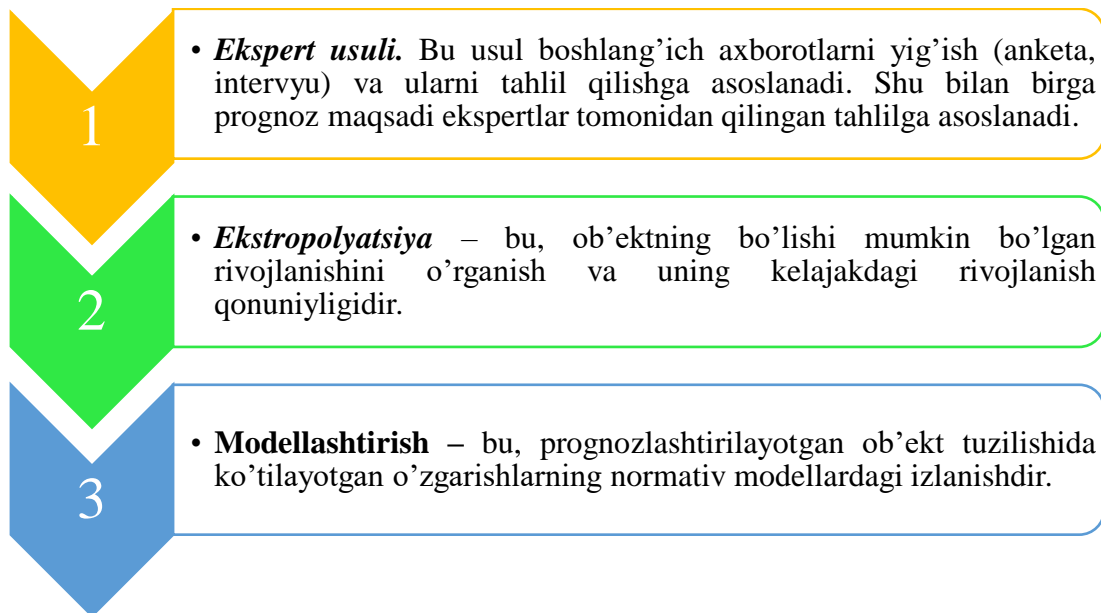
1-rasm. Iqtisodiy prognozlash bosqichlari

Avvalo iqtisodiy tizimni rivojlanishini maqsadi aniqlanadi. Quyidagi maqsadga kelajakda bo'lishi mumkin holatlari o'rganilib prognoz qilinadi. Eng samarali tanlangan rivojlanish variantlari, kompleks dasturlarni tuzilishiga informatsion baza sifatida qo'llanib, prognoz qilingan holatga tizim erishish uchun, qanday tadbirlar amalga oshirilishi kerakligini dastur ko'rinishida tuzib olinadi.

Istiqbollash jarayoni ob'ektni tahlilidan boshlanadi. Bu tahlil ob'ektni tanlash, prognozlash maqsadida, ob'ektga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish, uning tarkibi, boshqarish usullarni o'rganishdan iborat. Iqtisodiy tizim juda katta va murakkab bo'lgani uchun uni o'rganishda tizimli tahlil usuli qo'llanadi.

2-TOM, 10-SON

2-rasm. Prognozlash usullari turlari

O'z navbatida prognozlardan ilmiy asosda samarali foydalanish prognozlashning bir qator usullarini o'z ichiga olgan ma'lum texnikalardan foydalanishni talab qiladi. O'tgan asrning boshlarida, bu sohadagi ilmiy tadqiqotlarning boshida, cheklangan qo'llanilish doirasiga ega bo'lgan bir nechta shunga o'xshash usullar taklif qilingan. Hozirgi vaqtda bunday usullar juda ko'p (150 dan ortiq), ammo deyarli bir necha o'ndan ortiq asosiy prognozlash usullari qo'llanilmaydi. Shu bilan birga, ma'lum usullarni tanlash ularning qo'llanilish doirasi va davom etayotgan bashoratli tadqiqot maqsadlariga, shuningdek tadqiqotchi uchun aniq prognozlash vositalarining mavjudligiga bog'liq.

Xulosa qilib aytish kerakki, prognozlash uzoq vaqtdan beri inson hayotiga to'liq integratsiyalashgan, ammo bugungi kunda u eng dolzarb bo'lib bormoqda. Bu tendensiya ham dunyodagi texnologik jarayonlarning jadal rivojlanishi, ham ichki va tashqi muhitda noaniqlikning kuchayishi bilan bog'liq. Iqtisodiyot, siyosat va ijtimoiy sohadagi ko'plab inqiroz hodisalari faoliyatning barcha sohalarida xavf yukining oshishiga olib keldi. Globallashuv jarayonlarining chuqurlashishi alohida korporatsiyalar yoki mamlakatlardagi muammolar butun dunyo hamjamiyatining iqtisodiy va siyosiy holatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatganda, mumkin bo'lgan domino effektini keltirib chiqaradigan tizimli global xavflarning paydo bo'lishiga olib keldi. Shuningdek, tabiiy va iqlimiy beqarorlik, yirik texnogen ofatlar, harbiylar bilan bog'liq xavflarsiyosiy inqirozlar. Bularning barchasi zamonaviy dunyoda potentsial global va hozirgi individual xavf hodisalarini prognoz qilishning alohida rolidan dalolat beradi. Bugungi muammolarga javob beradigan samarali tizimli prognozlash ko'plab tahdidlarning oqibatlarini oldini oladi yoki kamaytiradi va hatto ularni foydaga aylantiradi.

2-TOM, 10-SON

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Christopher Dougherty. Introduction to Econometrics. Oxford University Press, 2011. – 573 p.
2. Gujarati D.N. Basic Econometrics. McGraw-Hill, 5 th edition, 2009. – 922 p.
3. Абдуллаев О.М., Ходиев Б.Ю., Ишназаров А.И. Эконометрика. Учебник. –Т.: Fan va texnologiya. 2007. – 612 с.
4. Шодиев Т.Ш. ва бошқалар. Эконометрика. –Т.: ТДИУ, 2007. – 270 б.
5. Абдуллаев О.М., Жамалов М.С. Эконометрическое моделирование. Учебник. –Т.: Fan va texnologiya. 2010. – 612 с.
6. Greene W.H. Econometric Analysis. Prentice Hall. 7 th edition, 2011.–1232 p.
7. Валентинов В.А. Эконометрика: Учебник. –М.: ИТК «Дашков и К°», 2009. – 367 с. 8. Кремер Н.Ш. Эконометрика: Учебник.–М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 562с.
8. Nasritdinov G. Ekonometrika. O'quv qo'llanma. Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2008. 252 b.
9. Habibullayev I. Iqtisodiy matematik usullar va modellar: o'quv qo'llanma / O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. -Toshkent: "Tafakkur-Bo'stoni", 2012. 112 b.
10. Xodiev B.Yu., Shodiev T.Sh., Berkinov B.B. Ekonometrika: O'quv qo'llanma. –Т.: IQTISODIYOT, 2018. -178 b.
11. Habibullaev I., Utanov B. Ekonometrika asoslari: O'quv qo'llanma. –Т.: IQTISOD-MOLIYA. 2018. -192 b.

